

katastrofo jih barvajo z nekam neresnično strogostjo, ki je obenem lepota in obup. Namesto takih in drugačnih teorij zdaj govori le še bistrina zraka, ropot vozil in nerazločni glasovi domačinov. Morda celo obrazi na avtobusu, ki pelje proti jugu, se pravi nazaj proti civilizaciji.

"Ob bohotno porašeni okolici, rahlem vetriču in razkošnih vilah začnem obžalovati, da sem zapustil Finnmark. Pravzaprav niti malo nisem hrepenel, da bi se vrnil v porašeni in naseljeni svet. Če sem odkrit, sem se veliko bolje počutil na ledu, med nizkim rastlinjem, med pticami in ribami. To, da sem zapustil kruti sever, občutim kot nazadovanje." Vrnitev na začetek, v izhodiščni položaj ima vse lastnosti propada, nov krog peklenske ujetosti pa je pospremljen z odobravajočimi smehljaji.

Marijan in Stana Prosen: *Zvezdni miti in legende* (ilustracije po zvezdnem atlasu Jana Hevelija *Uranografija*). Založništvo Jutro in založba Branko 2002.

Je pogled na žametno temino nočnega neba, na brezštevne zvezde in Rimsko cesto prizor, ki ne potrebuje komentarja? Seveda mu ni mogoče ničesar dodati niti odvzeti, njegova vzvišena mirnost pa je v vseh časih še kako vplivala na domišljijo zvezdnega prahu, imenovanega človek. "Dve stvari navdajata duha z vedno novim in vse večjim čudenjem in spoštovanjem, kolikor bolj pogosto in vztrajno se z njima ukvarja mišljenje", je svoje čase ugotavljal Kant. "Zvezdno nebo nad menoj in moralni zakon v meni." In dodal, da "o obeh ne smem zgolj domnevati in ju iskati nekje za obzorjem svojega pogleda kot nekaj, kar je zavito v temo in me presega." Kantova resnoba pa je prej izjema kot pravilo. "Ko bi vedeli, kakšen intimen in velik užitek čaka tistega, ki zre v nebes, bi se Francija in vsa Evropa v velik prid miru in vsesplošne sreče prekrili z daljnogledi namesto z bajoneti", je stoletje za njim izjavil Flammarion. Pogled na ozvezdja lahko razen ganotja vzbuja tudi veselje in zanesenost. Pri starih narodih je dvoumnost nebesnih teles (ki so obenem veličastna in preprosta, izzivalna in neoprijemljiva, samozadostna in pomenljiva) vzbudila živahne in silovite podobe. Navdahnjeni s svojim klepetavim panteonom so bili sposobni v težko obvladljive konstelacije vnesti red, občudovanje pa gojiti obenem z obvladovanjem. Za vse večne čase jim lahko zavidamo. Pa ne le klasifikacijo, ki smo jo podedovali od njih, gre predvsem za pristno vez s kozmosom, skorajda domačnost, ki je bila v tistih časih očitno še možna.

Zvezdni miti in legende prinašajo predstavitev petinštiridesetih najbolj znanih ozvezdij severnega neba. Zgodbe, davno tega zagledane na nebu, spremljajo razkošne ilustracije Jana Hevelija, poljskega astronoma in umetnika iz sedemnajstega stoletja. Posebej pa so podane tudi stvarne opombe glede lege, vidnosti in tradicionalnega pomena vsakega posameznega ozvezdja. Poimenovanja so antična, z redkimi izjemami (npr. Žirafa ali Samorog, pa Lisička in

puščica, ki so bili dodani v sedemnajstem stoletju) predstavljajo zgode in nezgode grških mitoloških junakov. Avtorja sta si, kot pravita, že dolgo želela "napisati preprosto in prijazno knjigo o zgodbah na zvezdnem nebu, takšno, ki bi jo z veseljem prišlo v roke in bralo čimveč ljudi." Srečevanje z miti priporočata kot prvi korak k spoznavanju astronomije. Meje med znanstvenimi in mitološkimi koncepti se jima očitno zdijo prepustne, in to po vsej verjetnosti tudi so, če si le dovolimo sanjati in uživati.

Osnovno znanje astronomije je dandanes prijazno dosegljiva dobrina, zmote in neznanje, ki so na tem področju hromile antični svet, pa davna preteklost. Vendar je tedanje človeštvo premoglo nezaslišano prednost. Nebo, ki ga ni, tako kot danes, pustošila svetlobna onesnaženost, je omogočalo razgled na polnoštevilno zasedbo zvezd. Ob prelomu tisočletij si kaj takega komajda lahko predstavljamo. Pod pokrovom urbane razsvetljave se ne dušijo le noči v mestih, tudi na podeželju je vse težje najti kotiček, kamor ta potratnost ne seže. Tema postaja podobno razkošje kot tišina in tozadevno se situacija ves čas še poslabšuje. Ne glede na vse slabšo vidnost ozvezdij pa je potreba po neskončnosti, o kateri govorijo zvezde, še vedno ali pa vse bolj živa. Knjiga, ki na tako ljubezniv način približuje nebo, je zato toliko bolj dragocena.

V predgovoru in zaključku je solidno podano najnujnejše predznanje, sledi pa vodijo prav do Babilona. Na te vire se sklicujejo grški avtorji, ki so v glavnih potezah privzeli mezopotamski zodiak, preostalo nebo pa izročili vladavini božanstev svoje domišljije. Razjasnjen je pojem ekliptike (živalski krog namreč sovпада z letnim obhodom sonca), opisane pa so tudi povsem praktične namere davnih zvezdogledov. Prepoznavne zvezdne skupine so stoletja dolgo predstavljale edini orientir v času in prostoru, prvi kompas in koledar, nepogrešljiv tako pri plovbi kot pri kmetovanju. Vendar se nam, ko so ti časi že zdavnaj mimo, še vedno nekako upira, da bi fantazijo, ki je obvladovala konstelacije, zreducirali zgolj na mnemotehnični pripomoček, pa naj je bila njegova uporabna vrednost še tako neprecenljiva. Stara ljudstva imajo povedati še vse kaj več, saj se ni mogoče ubraniti vtisa, da medtem ko govorijo o bogovih, pripovedujejo pravzaprav o sebi. Njihov smisel za dramatičnost, za monumentalnost se ne zadovolji z liričnimi učinki zvezdne svečave, pač pa figuram, zagledanim na temini nočnega neba, izvablja velikopotezno gestualnost, ki nakazuje burno dogajanje z intenzivno izmenjavo čustev. Ovekovčenje na nebu je lahko pomenilo kazen, saj med vsemi mogočimi položaji obstajajo tudi peklensko neudobni in ponižujoči (tako se Kasiopėja ves čas obrača na glavo), pogostejše je to seveda nagrada in priznanje (tako kot v primeru Kentavra in Berenikinih kodrov), če že ne zatočišče (Veliki medved), nosilne zgodbe pa so lahko tudi razcepljene in protislovne (glede Oriona tako obstajajo najmanj štiri različne verzije).

Kljub očitnemu navdušenju pa se avtorja ne zapletata v spekulacije in se na daleč izogibata psihologiziranju in mistificiranju. Med bralci pa bo po vsej verjetnosti dovolj takih, ki bodo obenem posegli še po *Slovarju simbolov*, kjer bodo z užitkom prebrali, da "miti niso bili prebrani na nebu, da bi se spustili

na zemljo, temveč so se iz človeškega srca dvignili na nebesni svod, in sicer po nezavednem postopku projekcije, zaradi katerega je Bachelard dejal: "Zodiak je Rorschachov test za človeštvo v otroški dobi ..." Hermetiki zagotavljajo, da so te divinizirane predstavitve priče naše notranje resničnosti; so prvotne podobe *psihičnih sil*, ki so bile nekoč projicirane na nebo, a so ves čas živele v človekom srcu in bile navzoče v njegovih modernih mitoloških projekcijah." Tako močna fascinacija seveda ne more biti reduktibilna na astronomijo, čeprav je pri njej še veliko bolj kot pri kateri koli drugi znanosti presežek vznemirljivejši od dosežkov, vprašanja pa zanimivejša od odgovorov.

Imena ozvezdij so s stališča sodobne astronomije arbitrarna: lepa in poetična, vendar nebistvena. Astrologija, ki je svoje čase še zatrjevala, da niso slučajna, je že davno degradirala in ji na nivoju, na kakršnem je danes, niti ne gre preveč zaupati. Vendar pa lahko tudi vsi, ki nas new age niti najmanj ne gane, opazimo nekatera vpadljiva ujemanja. Enega od najbolj pomenljivih ponuja razmislek o korekturi pomladišča. "V času starogrških astronomov je bilo pomladišče (ko se je začela pomlad) v ozvezdju Oven, danes je v Ribah", razlagata avtorja (osebni horoskop našega planeta se pomika vzvratno). Tako imenovana Vodnarjeva doba bo nastopila s premikom v ozvezdje Vodnarja. Premiki v nebesnih sferah očitno še kako vplivajo na mitologijo, prvenstveno pa seveda na domišljijo ljudi, ki zavedno ali nezavedno sledi izhodišču sonca ob enakonočju. "Okoli 4300 pr. n. š. je Sonce prešlo iz ozvezdja Dvojčkov v ozvezdje Bika, okoli 2100 pr. n. š. iz Bika v Ovna, okoli 100 n. š. iz Ovna v Ribi. S temi številkami lahko povežemo oboževanje bika v Babilonu, Egiptu in na Kreti. Židovski praznik pasha (velikonočno jagnje) imamo lahko kot simbol prehoda iz Bika v obdobje Ovna, krščanski znak spoznanja – ribo pa kot simbol prehoda iz obdobja Ovna v obdobje Rib, ki se je začelo okoli 100 s pojavom Kristusa."

Zvezdni miti in legende seveda ne pomenijo zagovora astrologije, in tako bo še najbolje, da sledimo zgledu avtorjev, ki imata namesto kakršnih koli konceptov očitno raje estetsko-uživaški pristop. Navsezadnje gre za predstavitev dveh obdobj, grškega in baročnega, ki ju je figuralna domišljija dobesedno zapisala med zvezde. Antična fabulacija se v Hevelijevih (pa ne le njegovih) delih srečno dopolnjuje z baročno vizualizacijo. Koreografiji nebesnih poti Andromede, Kasiopije in Device so svoja telesa posodile bujne baročne lepote, sijajno ujemanje pa še potrjujejo mnogo številnejše upodobitve junakov in živali. Popolna galerija torej, v kateri je na delu predvsem smisel za večno, arhetipsko, nadindividualno, božansko, kot tudi za umetniško lepoto z zvezdami poslikanega oboka, medtem ko gre navidez le za živahno družabno kroniko davno izumrlih bogov. Na nas imajo te podobe dodaten učinek, ki ga ob nastanku v antiki prav gotovo še ni bilo mogoče predvideti. Prinašajo nam zvezo z življenjskimi ritmi obdobja, mirno in globoko zasidranega v pomirjajočem cikličnem dojetanju časa.

Vsekakor pa pričajo o svetu, ki si je še znal zamisliti kar koli večjega od sebe. Za razliko od turobne sedanosti so v igri velike geste, velika čustva in strasti, velike zgodbe. Kar je seveda še posebno dragoceno v času, ki je izgubil vsako sposobnost za vzpostavljanje dominant tako v času kot v prostoru. Zvezdno nebo je ves čas nad nami, vsako minuto dneva in noči, pa naj ga vidimo ali ne. Tako kot smo mi sami del vesolja in to vedno bomo. Pa se tega, ko ostajamo ves čas v domenah sublunarnega sveta, v resnici tudi zavedamo?

Kristijan Muck: *Zvonove zgodbe*. Vodnikova založba 2002.

O čem lahko pripoveduje zvon, ki je svoj glas posodil Kristijanu Mucku? *Zvonove zgodbe* se izpisujejo v treh delih: prvega (*Dvanajst ključev*) in zadnjega (*Deklica*) obvladuje zamolkli glas brona, v srednjem pa pod naslovom *Čudežno zrcalo* spregovori najživahnejša od kovin, živo srebro. Bron, ki govori za oba, se najprej seveda spomni na svoja različna življenja, na najbolj nasprotujoče si vloge, ki lahko pripadejo tako markantnemu materialu. Svoje življenje na tem svetu je pričel kot bronasti malik, kip "lepega moža". Nova vloga v cerkvenem zvoniku mu sicer ugaja, v njem pa še vedno živi "žareče Zeusovo ali Pozejdonovo oko", aluzija na daljne poganke korenine. Tako kot je tudi v vsakem od topov, ki so nastali iz zaplenjenih zvonov, še vedno prisoten fantomski glas davnega, že napol pozabljenega obredja. Top je na koncu svojih preobrazb "zvon, ki bruha grozo in smrt."

Zgodba o težavnih in počasnih metamorfozah brona (preoblikovanja v vedno novih življenjih vlečejo za sabo utrujen spomin na težnost matere zemlje in okamenele procese v njenem drobstvu) predstavlja le okvir človeškim dogajanjem – ki prav tako zaidejo v knjigo. Življenje kovin pa antropocentrično perspektivo podaljšuje na vseh koncih in jo seveda preoblikuje skozi lasten zorni kot. Tako ugledane zgodbe seveda pridobijo sanjsko dramaturgijo in so obenem nosilci poetičnih, pravljicnih, mitotvornih in arhetipskih prvin. Arhetipske so tudi situacije (zapeljivanje, življenje pred rojstvom, boj, ljubezen in smrt.) "Bili so časi kuge. Ker je bil čas vojne. In lakote in potresov", pripoveduje zvon. Skozi spomin na mnoge vojne, katastrofe in brodolome, ki jih je doživel, se na tak način vzpostavlja kot nosilec kolektivne podzavesti. Preostanek individualnosti izničujejo imena: Svetlica in Ognjeoki, zlovešči Lojzrudfilip, pa tudi Vera in Kristijan kažejo bolj na simbole kot na osebe, kar pa je v danem kontekstu seveda umestno: konkretnost se raztaplja na račun svojih globljih plasti.

Zvonove zgodbe se izrekajo skozi različne pripovedovalce in različne zorne kote, povezave pa je, če sploh, mogoče odkriti šele naknadno. Mozaična zgradba, ki zaslepljuje z odbleski, uveljavlja osebe, ki se pojavljajo in izginjajo, pa nepredvidljivo spet zrastejo iz nič – na način reke ponikalnice. Drugače menda niti ne bi moglo biti, saj ima vse, na kar naletimo, v najboljšem pomenu lastnosti sanj. Sanjski je tudi tempo, ki obvladuje še samega avtorja, njegovo